

רבי יהודה אינו דורש סמוכים אלא במשנה תורה, אם משום שמוכח מכך שנכתב (הלמד. עפ"י תוס' בתירוץ אחד) שלא במקומו, או משום יתור המקרא (בין מצד הלמד בין מצד המלמד).

א. התוס' כתבו שהוא הדין בכל מקום אחר בתורה כשמוכח או מיותר, דורש רבי יהודה סמוכים, אלא שבמשנה-תורה ידוע לו שכולם מוכחים או מיותרים. [לכאורה 'כולם' לאו דוקא שהרי משמע בגמרא שמיכות 'לא תחסום' ליבום אינו אלא לרבנן, וכמו שכתב הרמב"ן].

והרמב"ן כתב שבמקום אחר לעולם אינו מוכח כי כל התורה כפרשה אחת היא ואין הוכחה משינוי המקום אלא במשנה תורה, משא"כ מופנה יתכן בכל התורה ואז דורש רבי יהודה. ובראב"ן (לד) מובא שבכל התורה שנאמרה מפי הגבורה אין מוקדם ומאוחר בה, הלכך אין לדרוש סמוכים מלבד במשנה תורה שסידר משה פרשה אחר פרשה, לא סידר אלא להידרש.

ב. רבי יהודה אינו דורש סמיכות המקראות כאמור [ומשמע בסוגיא אפילו שני הכתובים סמוכים בפרשה אחת, כמו מכשפה לא תחיה. כל שכב עם בהמה מות יומת], אבל דורש 'הקש' בכל התורה [ומצינו 'הקש' אף בשני פסוקים נפרדים, כאשר מצד הענין הם מחוברים, כמו 'אם ימצא הגנב - אם לא ימצא הגנב' או כגון ע"י וי"ו החיבור כמו בתפלין ותלמוד תורה, 'ושנתם... וקשרתם...'. ואפילו בשתי פרשיות נפרדות יתכן שדורש רבי יהודה בכל התורה, שוי"ו מוסיף על ענין הראשון. כן צדדו בתוס']. ואף לחכמים שדורשים סמוכים - הקש עדיף מסמוכים (עתוס').

ג. יש אומרים שאפילו לחכמים, במקום שבאים ללמוד בנין אב לכל התורה, צריך שיהא הכתוב מוכח או מופנה כדי לדרוש מהסמיכות (עפ"י ריטב"א ה. ורשב"א בתירוץ אחד).

דפים ד - ה

ד. ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך; לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדו - כיצד נדרשו בסוגיא מקראות אלו?

ובגד... - לתנא דבי רבי ישמעאל, כל מקום שנאמר 'בגד' - צמר או פשתים (גילה הכתוב בנגעי בגדים שאלו קרויים בגדים). ויש חולקים וסוברים שכל המינים בכלל 'בגד'. וכן סובר רבא (כפי סוגיתנו וכוונתנו), ולא כסתמא דגמרא בשבת כו. עתוס').

נחלקו הראשונים הלכה כמי (ערמב"ם ציצת ג; תוס' מנחות לט; או"ח ט). ומכל מקום מדרבנן חייבים כל המינים לדברי הכל.

לא יעלה עליך - אפילו העלאה שאין בה הנאה מרובה כלבישה.

לא תלבש - בדומה ללבישה שיש בה הנאה, להוציא מוכרי כסות וכלים שאין בהעלאתם הנאת חימום.

שעטנו - עד שיהא שוע (= חלק, סרוק) טווי ונוז.

יש מפרשים 'נוז' - ארוג, הצמר עם הפשתים. ויש מפרשים: שזור, כל מין לבדו, וכמו 'שוע'

ו'טווי' היינו כל אחד לבדו (עתוס').

יש אומרים שאין הכוונה להצריך שלשתם אלא או שוע (ביחד) או טווי או נוז (עפ"י מאירי. ובכך

מתורצים דברי רש"י וריב"ן מקושית התוס').

צמר ופשתים - לתנא דבי רבי ישמעאל מקרא זה מיותר לדרשה שהרי כבר נאמר בהעלאה 'בגד' וידענו

שהוא צמר ופשתים, ויש ללמוד לבישה מהעלאה 'שעטנו-שעטנו' - אלא בא להפנות לדרוש סמיכות

המקרא לגדלים תעשה לך - להתיר כלאים בציצית (ומכאן שעשה דוחה לא-תעשה).

יחדו - תוכף שתי תכיפות - חיבור. תכיפה אחת - אינה חיבור.

קמו

הלובש בגד כלאים אינו לוקה פעמיים משום הכפלת ה'לאו' [גם לשיטת הראשונים שלוקים פעמים בהכפלת הלאו] מפני שכל אוהרה באה ללמד הלכות מיוחדות כאמור, הלכך אין כאן הכפלה (עפ"י רמב"ן בספר המצוות שרש ט).

ה. מנין שעשה דוחה לא תעשה?

בסוגיתנו למדו עשה דוחה לא תעשה מסמיכות הכתובים לא תלבש שעטנז. גדלים תעשה לך... – לומר שעשה של ציצית ידחה לאו דכלאים [ואפילו למי שאינו דורש סמוכים, כשישנה הפנאה הוא דורש, וכאן צמר ופשתים מיותר לדרוש לפי תנא דבי רבי ישמעאל. ולחכמים המחייבים כל מיני הבגדים בציצית, למדים מיותר המלה שעטנז (או יחדו. ערמב"ן). ויש צד שרבי יהודה דורש סמוכים כשמוכח הדבר מהכתוב, אפילו אינו מופנה, ולפי זה אפשר לדרוש מסמיכות כלאים לציצית אעפ"י שאין יתור, מאחר והיה לו לכתוב בפרשת ציצית].

בסוגיא במסכת נזיר (נה) ישנה דעה הלומדת עשה דוחה לא תעשה מראשו האמור במצורע, לומר שגילוחו דוחה לאו דהקפת הראש [כמאן דאמר הקפת כל הראש שמה הקפה. וכן הלכה].

יתכן ולפי דברי ר' יוסי (המובא בירושלמי חלה), אין עשה דוחה ל"ת אלא כשנכתב בצדו (ער"ש חלה ב, א).

דף ה

ו. מה נדרש בסוגיא מהמקראות דלהלן?

א. ראשו וזקנו האמורים בגילוח המצורע.

ב. גדלים תעשה לך.

א. תנא אחד דרש מראשו (המיותר לדרשה שהרי כבר נאמר יגלח את כל שערו) שגילוח מצורע דוחה איסור לא תקפו פאת ראשכם. [וסובר הקפת כל הראש שמה הקפה]. ותנא אחר דרש על מצורע נזיר שחייב לגלח הגם שמוזהר על כך בלאו ועשה (אבל בשאר כל אדם אין צריך קרא לדעה זו, אם משום שכבר ידענו עשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית, אם משום שהקפת כל הראש לא שמה הקפה. עפ"י נזיר לח). זקנו – אף כהנים שנאמר בהם ופאת זקנם לא יגלחו [ומוזהרים על כך גם ב'עשה'. נזיר נח], מצווים על גילוח הזקן לאחר צרעתם.

ב. גדלים תעשה לך. 'גדיל' – שנים (חוטים), 'גדילים' – ארבעה. עשה גדיל ופותלחו מתוכו (ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת. רש"י: שיהיו פתילים יוצאים ממנו ולא יהא כולו גדיל. והתוס' צדדו לפרש שכופלו באמצעו על ידי שתוחבו לבגד).

ז. האם כיבוד אם ואם יכול לדחות איסורין שבתורה?

יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה שבת, תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו, אני ה' אלקיכם – כולכם חייבים בכבודי. ואפילו בלאו שאין בו כרת כגון שאמר לו לחמר אחר בהמה בשבת, שבכל מקום עשה דוחה לא תעשה – כאן גילה הכתוב שאינו דוחה.

- א. אף לאוין שאין עמהם עשה, אין כבוד אב ואם דוחה אותם (עתוס'; רשב"א ועוד).
- והוא הדין לאיסורין דרבנן, כבוד שמים עדיף מכבוד ואם ואם, והלא גם האב מצווה באיסור זה (עפ"י רמב"ם; מאירי; תרומת הדשן מ. וע' חפץ חיים כלל א באר מים חיים אות ח; קובץ הערות יח,א; הר צבי).
- ב. לא שמענו שאין דוחים איסורי תורה אלא מורא וכבוד, אבל דבר הכרוך בבזיון אב ואם, הואיל ועובר עליו בארור מקלה אביו ואמו, אינו נדחה מפני מצוה אחרת (עפ"י שו"ת משיב דבר ח"ב ג. וכן צדד בקובץ הערות יז,א).
- ג. יש אומרים שכיבוד אב ואם באופן שמתעסק בעיקר הכיבוד, כגון בשחוט לי בשל לי [שלא כ'הבא לי גוזלות], דוחה הכיבוד לא-תעשה גרידא (ע' ריטב"א; קובץ הערות יג,ב). ואין כן דעת התוס' והמאירי.
- ד. היה עסוק בכבוד אביו ובאה אבידה לידו – אינו נפטר מלהתעסק בה שאעפ"י שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, הואיל ומוזהר ב'לאו' מלהתעלם, אינו נפטר ממנו (ע' קובץ הערות ח,ט; חדושי ר' שלמה היימן לז).
- ומבואר שבשאר מצוות עשה – פטור הואיל והוא עסוק במצות כבוד אב ואם. ויש שאינם סבורים כן (ע' בשו"ת בנין שלמה ח"ב יו"ד יח; הערות במסכת סוטה מד:).

דף ו

- ח. א. מה דרשו בסוגיא מהכתוב את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'?
- ב. איזהו מורא מקדש?
- ג. לא תבערו אש בכל משבת יכם – מה בא ללמדנו, והלא חובת הגוף היא ודאי נוהגת בכל מקום?
- א. את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'. מה שמירה האמורה בשבת לא משבת אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמור במקדש לא ממקדש אתה מתיירא אלא ממי שהזהיר על המקדש. רש"י כתב שבשבת אין מצות מורא מיוחדת, וכן הוא בפירושו הראב"ד לתורת כהנים (קדושים ז,ז), אבל בספר יראים (צח) כתב שיש מצות מורא בשבת שהוקשה לשבת, ומהו מוראו – שיחשוב לכבדו ולשמרו ולהיות חרד על הדבר, ולא מהשבת אתה ירא אלא ממי שהזהיר עליה על כך.
- ומה שמירה האמורה בשבת לעולם, אף מורא האמור במקדש לעולם – גם בזמן שאין בית המקדש קיים. יש מהאחרונים שכתב שלדעת האומר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא לעתיד לבוא, אין מורא מקדש מדין תורה בחורבנו (עפ"י טורי אבן מגילה כח:). ויש חולקים (עפ"י ערוך לנר. וע' מנחת חינוך רנד שהספק בדבר).
- עוד שנו בברייתא: יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת, תלמוד לומר את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו – כולכם חייבים בכבודי. ופירשו בגמרא שאין צריך לכך קרא, שכבר שמענו ממקום אחר – אלא הוצרך הכתוב לכדלעיל.
- רש"י בשבועות (טו): כתב שאין בנין בית המקדש דוחה יום טוב משום הכתוב הזה, שימים טובים בכלל 'שבתות'. ולכאורה לפי המסקנא לאו דוקא. וצ"ע. ע"ע בשו"ת עמודי אור כו, יג.